

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2022

Perustuslakivaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2022 (K 11/2023 vp): Asia on saapunut sosiaali- ja terveysvaliokuntaan mahdollisen lausunnon antamista varten perustuslakivaliokunnalle. Määräaika: 13.12.2023.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- esittelijäneuvos Lotta Hämeen-Anttila, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia
- esittelijäneuvos Kirsti Kurki-Suonio, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia
- esittelijäneuvos Heidi Laurila, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia
- esittelijäneuvos Juha Niemelä, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia
- esittelijäneuvos Tapio Rätty, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia
- esittelijäneuvos Minna Verronen, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomuksen (K 11/2023 vp) mukaan vuonna 2022 kanteluita saapui oikeusasiamiehelle yhteensä 6 613. Tämä on reilu 1 000 edellisvuotta vähemmän, mutta kanteluiden määrä on silti vuosittaisessa tarkastelussa kolmanneksi suurin. Sosiaali- ja terveysvaliokunnan toimialaan kuuluu oikeusasiamiehen käsittelemistä asiaryhmistä sosiaali- ja terveydenhuoltoon, lasten, vanhusten ja vammaisten oikeuksiin sekä sosiaalivakuutukseen liittyviä asioita.

Sosiaalihuollon asiaryhmä on suurin asiaryhmä oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa. Sosiaalihuoltoon liittyviä kanteluita tuli kertomusvuonna vireille 1 116. Kertomuksen mukaan kanteleista on havaittavissa, että palveluiden käyttäjät ovat usein tietoisia oikeuksistaan ja viranomaisen velvollisuuksista, mutta sosiaalihuollon asiakkaat saattavat turvautua kanteluun silloinkin, kun heidän tulisi ensisijaisesti käyttää lainmukaisia muutoksenhakekeinoja. Sosiaali- ja terveysvaliokunta painottaa, että erityistä huomiota on kiinnitettävä siihen, että haavoittuvassa asemassa oleville sosiaalihuollon asiakkaille, kuten lapsille, vanhuksille ja vammaisille henkilöille, ane-

Valiokunnan lausunto StVL 6/2023 vp

taan riittävästi saavutettavissa olevaa tietoa heidän muutoksenhakuoikeuksistaan sekä tukea muutoksenhaussa.

Lapsen oikeuksien toteutuminen on ollut yksi oikeusasiamiehen kanslian laillisuusvalvonnan painopistealueista vuodesta 1998 alkaen (kertomuksen jakso 4.12). Vuonna 2022 ratkaistiin yhteensä 742 lapsen oikeuksien toteutumista koskenutta laillisuusvalvonta-asiaa. Sosiaalihuollon viranomaisten menettelyä lapsen oikeuksien toteuttamisessa koskevien ratkaisujen määrä oli yhteensä 507 ja niistä suurin osa koski lastensuojelua.

Lasten tekemien kanteluiden määrä on kertomuksen mukaan pysynyt vuonna 2022 suunnilleen edellisvuoden tasolla. Lasten tekemiä kanteluita ratkaistiin yhteensä 98, näistä 78 koski sosiaalihuoltoa. Valiokunta pitää myönteisenä, että oikeusasiamiehen verkkosivujen yhteydessä on erityiset lapsille suunnatut sivut, jotta lapset saisivat tietoa kantelumahdollisuudestaan. Lisäksi valiokunta pitää hyvänä, että oikeusasiamiehen kanslia on ollut näkyvillä myös sosiaalisessa mediassa.

Valiokunnan asiantuntijakuulemisessa on tuotu esille, että kantelusta on tullut etenkin sijaishuollossa oleville lapsille tärkeä oikeussuojakeino. Lasten tekemien kanteluiden aiheena olivat kohtelu sijaishuoltoapaikassa, rajoitustoimenpiteet, erilaiset lastensuojelulaitosten käytännöt, lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän passiivisuus sekä puutteet sijaishuollon päätöksenteossa. Puutteet lastensuojelussa ja erityisesti sijaishuollossa ovat myös yksi oikeusasiamiehen kertomuksessa listatusta kymmenestä keskeisestä suomalaisesta perus- ja ihmisoikeusongelmasta (jakso 3.6.1.).

Valiokunta korostaa laillisuusvalvonnan merkitystä paitsi yksilön perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen turvaamisen myös lainsäädännön jatkuvan kehittämisen kannalta. Myös valiokunta on lastensuojelulakiin kohdistuvia muutoksia käsitellessään kiinnittänyt huomiota lastensuojelun ongelmiin ja edellyttänyt, että sijaishuollossa olevien lasten oikeutta tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin sekä lastensuojelulakiin sisältyvien rajoitusten käyttöä arvioidaan ja selkeytetään osana asiakkaan ja potilaan itsemääräämistä koskevan lainsäädännön valmistelua (StVM 42/2018 vp). Hallituksen vuosikertomuksen (2022) mukaan asia tullaan arvioimaan osana mahdollista lastensuojelulain kokonaisuudistusta tai lastensuojelua koskevaa muuta säädösvalmistelua. Lisäksi valiokunta on painottanut sijaishuollossa olevien lasten oikeutta riittäviin mielenterveys- ja päihdepalveluihin ja palveluiden yhteensovittamisen tärkeyttä (StVM 12/2023 vp) sekä lapsiperheiden ennalta ehkäisevien palvelujen ja sosiaali-, vammais-, päihde- ja mielenterveyspalvelujen merkitystä lastensuojelun kuormittumisen vähentämisessä (StVM 42/2018 vp).

Sosiaali- ja terveysvaliokunta kiinnittää huomiota siihen, että lastensuojelun ongelmien lisäksi puutteet vanhusten oloissa ja kohtelussa, vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisessa sekä terveyspalvelujen saatavuudessa ja lainsäädännössä ovat osa oikeusasiamiehen kertomuksen listaa kymmenestä oikeusasiamiehen toiminnassa havaitusta tyypillisestä ja pitkään jatkuneesta perus- ja ihmisoikeusongelmasta. Palveluiden toteutumisen, riittävyden ja henkilöstön saatavuuden lisäksi keskeisenä ongelmana on ollut asiakkaiden liiallinen rajoittaminen ja itsemääräämisoikeuden toteutumisen puutteet. Valiokunta painottaa itsemääräämisoikeutta koskevan lainsäädännön kehittämisen tärkeyttä haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden perusoikeuksien toteutumisen turvaamiseksi.

Valiokunnan lausunto StVL 6/2023 vp

Kertomuksen mukaan terveydenhuoltoon kohdistuvia kanteluita ratkaistiin 940, joista monet koskivat riittävien terveystalveluiden saamista, potilaan oikeutta hyvään hoitoon ja kohteluun, hänen itsemääräämisoikeuttaan ja tiedonsaantioikeuttaan taikka potilasasiakirjamerkintöjä. Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa ovat toistuvasti tulleet esille potilaiden vaikeudet hoitoon pääsyssä sekä vakava henkilöstöpula, jonka taustasyihin voidaan oikeusasiamiehen toimenpitein vaikuttaa vain vähäisessä määrin tai ei lainkaan. Terveydenhuollon henkilökunnan riittävyys ja saatavuus on valtakunnallinen ongelma, joka koskee lähes kaikkia ammattiryhmiä ja koko maata.

Kertomusvuonna ratkaistiin yhteensä 135 vanhusten oikeuksiin kohdistuvaa kantelua ja omaa aloitetta. Useassa ratkaisussa kiinnitettiin huomiota vanhusten oikeuksien liialliseen rajoittamiseen ja velvollisuuteen turvata vanhuksille välttämätön huolenpito. Vammaisia henkilöitä koskevia kanteluita ja omia aloitteita ratkaistiin yhteensä 247. Vammaisten henkilöiden oikeuksien laillisuusvalvonta kohdistuu erityisesti perusoikeuksina turvattujen välttämättömän huolenpidon sekä riittävien sosiaali- ja terveystalvelujen toteutumiseen, yhdenvertaisuuteen, oikeusturvaan, esteettömyyteen ja saavutettavuuteen sekä itsemääräämisoikeuden toteutumiseen ja osallisuuteen yhteiskunnassa. Kertomusvuonna oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassaan toteamia yleisimpiä puutteita olivat vammaispatvelulain ja kehitysvammalain mukaisia patveluita tai etuuksia koskevien hakemusten ja valitusten käsittelyn viivästyminen ja viranomaisen päätöksentekovelvollisuuden laiminlyönti.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Sosiaali- ja terveysvaliokunta esittää,

että perustuslakivaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 15.12.2023

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

varapuheenjohtaja Mia Laiho kok
jäsen Kim Berg sd
jäsen Hilkkä Kemppe kesk
jäsen Hanna-Leena Mattila kesk
jäsen Ville Merinen sd
jäsen Minna Reijonen ps
jäsen Anne Rintamäki ps
jäsen Päivi Räsänen kd
jäsen Pia Sillanpää ps
jäsen Oskari Valtola kok
jäsen Ville Väyrynen kok
varajäsen Laura Meriluoto vas

Valiokunnan lausunto StVL 6/2023 vp

Valiokunnan sihteerinä on toiminut
valiokuntaneuvos Sanna Pekkarinen